

www.dereta.rs

Biblioteka
SAVREMENA SRPSKA KNJIŽEVNOST

Urednik
Zoran Bognar

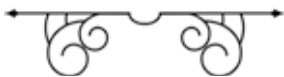
Copyright © ovog izdanja *Dereta*

BRANIMIR ŠĆEPANOVIĆ

Usta puna zemlje
Smrt gospodina Goluže

Beograd
2019.
DERETA

Usta puna zemlje

Uvijeni u grubu vunenu ćebad, ležali smo ne pomerajući se i ćuteći kao da smo u toj poodmakloj avgustovskoj noći već bili omamljeni oporim mirisom šume koja nam je, kroz otvor na šatorskom krilu, ličila na izvijenu, crnu zmiju. U stvari, bili smo samo umorni i željni sna.

Sedeo je u zagušljivom kupeu putničkog voza broj 96 i gledao u veliku tminu avgustovske noći. Ali ništa nije video. U četvrtastom, nagaravljenom oknu vraćao mu se samo mutni odraz sopstvenog lica, koje je bilo toliko izmučeno da mu je izgledalo gotovo tuđe. Ipak se osmehnuo svom izmenjenom liku. Učinio je to neljubazno i jetko kao da se već podsmevao sebi što se posle toliko godina vraća u Crnu Goru, uprkos saznanju da u njoj više nema nikoga ko bi mu se obradovao ili ga bar prepoznao. Da je mogao u tom času, iz pomrčine u koju je sve

potonulo, opet izvući neku sliku svoga detinjstva, neko iščezlo lice ili odavno zaboravljeni glas, možda bi lakše pojmio svoju neočekivanu odluku da umre u zavičaju. Ali ničega nije bio u stanju da se seti. Ništa mu se više nije odzivalo.

Ipak, ostali smo još dugo budni, iako za to nije postojao nikakav stvarni razlog; nismo bili ni uzbuđeni ni zabrinuti; ništa nas nije ni mučilo niti držalo u iščekivanju. Naprotiv, u ovom divljem kraju, gde smo poslednjih godina svakog leta provodili po nekoliko dana, uvek smo uspevali da lako zaboravimo svoje brige i obaveze, svoj sviknuti, jednolični život, sveden na kuću, kancelariju i kafanu, i da se tako, na izvestan način udaljeni i od samih sebe, prepustimo jednom gotovo neobjašnjivom spokojstvu. I sada, bez sumnje, nije moglo biti drukčije. Posle dugog putovanja vozom i viščasovnog pešačenja po bespuću, najzad smo bili na cilju, u tom pustom i nenastanjenom predelu, sami i već preplavljeni, kao modrim bešumnim talasom, onim osećanjem potpune smirenosti koja je toliko poistovećivala naše misli i naša raspoloženja da smo obojica, u svakom trenutku, mogli lako prozreti i želju i nameru jedan drugom. Zato smo valjda sad i ćutali.

Onda je pokušao da otvori prozor. Mučio se nekoliko trenutaka pre nego što je odustao od te namere i ponovo se zavalio na prijavu i ugrejano sedište. Bepomoćno zureći u tminu, najzad je mogao da vidi kako se neka svetla u daljini svaki čas pale i gase kao da ih je kakav neodlučni vetar naizmenično odnosio i vraćao. Taj prizor, u svakoj drugoj prilici običan i beznačajan, sad izazva u njemu nejasnu slutnju da to mimo njega, u stvari, promiče čitav svet. Ta pomisao ga, začudo, obradova. Čak odjednom požele da u metalnom šumu točkova odmah razazna onu tišinu koja će doći posle svega, kada se sve okonča i nestane kao da nikad ništa nije ni postojalo. Nepomičan i bez ijedne misli, očekivao je da ga to osećanje preplavi i da mu odmrzne onaj pritajeni grč u jednjaku kako bi zatim, sakriven u dnu neosvetljenog hodnika ili čak u nužniku voza, mogao da se isplače i tako pročišćen i ispražnjen, kao da je već prežalio sebe, ili se sasvim izmirio sa smrću, navuče na lice masku otupele ravnodušnosti koja bi ga zaštitila od svačije radoznalosti, a naročito od opakog ljudskog saučešća. Međutim, koliko god da se silio da sebe što pre uvede u stanje očaja kako bi ga što pre i nadvladao – toliko ga je nešto iznutra, s nepojmljivom upornošću, od toga odvrćalo. Osećao je vonj ljudskog znoja i izmešane mirise užegle salame, belog luka i ražanog hleba, a umesto one opasne i priželjkivane tišine mogao

je da čuje zadovoljno mljackanje svojih nepoznatih saputnika, čiji su ga bezlični glasovi i prigušeni smeh sve više mamili da se i sam uključi u njihov razvučeni i nezanimljivi razgovor. Onda čak oseti i glad i zastide se zbog toga – valjda svestan koliko je u okolnostima koje se više nisu mogle izbjeći taj prirodni nagon bio sraman dokaz njegovog nesvesnog otpora prema svakom pokušaju da se bezuslovno suoči sa svojom strašnom istinom. Čovek koji je sedeo naspram njega ćutke ispruži svoj široki i nažuljeni dlan, nudeći mu komad hleba i tanki kolut salame. On mu se jednim neodređenim osmehom zahvali i poče da jede, ne osećajući u prvi mah nikakav ukus. Zatim oseti neku muku i zgađen izađe iz kupea. Na dnu hodnika otvori prozor i ispljnu već sažvakanu hranu, gutajući otvorenim ustima pro hladni vetar, koji ga je, u ujednačenim naletima, zapljuskivao usijanim žiškama i ugljenom prašinom. Bio je to trenutak kada više nije bio u stanju da odredi ni koliko je vremena proveo u tom vozu niti pak da predvidi kada će stići u crnogorske planine. Gotovo poverova da su mu se odjednom sve misli zaustavile. Tek nešto kasnije shvati da voz stoji na nekoj maloj i zapuštenoj stanici i opazi jednu snažnu seljanku kako, pretovarena šarenim torbama, nespretno trči pored vagona. Kad promaknu ispod njega, učini mu se da u vazduhu zamirisa sir i kajmak, ali ovoga puta ne oseti glad.

Više nije osećao ništa. Neočekivano ispruživši ruku, uhvati žutu mesinganu kvaku i lagano, ne razmišljajući, izađe u pomrčinu.

Jakov i ja smo još uvek ćutali, zagledani u jednu zvezdu koja je, slična izgubljenoj ptici, nekako sporo i neodlučno padala. Padala je pravo na nas i valjda nam se obojici činilo da ćemo u istom trenutku, kad njena varljiva svetlost utrne u našim očima – potonuti u san i prazninu.

Raskoračen u crnoj i rastresitoj šljaci, mogao je da vidi kako jedan svetli mlaz preseče nebo i namah nestade, pre nego što je uspeo da ga isprati pogledom. Okrenut neprozirnoj daljini, koja mu se, iako ledena i nedostupna, nekako poverljivo odzivala prigušenim brujanjem šina kraj njegovih nogu, izgledao je nespokojan kao da je sa tom već iščezlom zvezdom izgubio nešto važno čega više ne može ni da se seti, ili kao da se zbog nečeg kajao. Nije znao ni gde se nalazi, niti kuda će da krene, niti šta će da učini. Znao je samo da više nikad neće videti ona mala crnogorska sela, u kojima je nekad patio i bio srećan, jer se u tom času – zagledan u samog sebe kao u tamnu noć – opraštao, bez ijedne jedine suze, sa čitavim svetom.

Kad smo opet otvorili oči, nismo mogli proceniti koliko smo spavali. Nekoliko trenutaka smo

ostali nečujni i pritajeni kao da smo u toj gotovo neprirodnoj tišini avgustovske noći već bili poverovali da smo sami na svetu. Onda Jakov, odsečnim pokretom ruke, sasvim otvori šatorsko krilo i duboko uzdahnu. „O čemu razmišljaš?“, šapnuh. „Ni o čemu“, reče on, „samo čekam da svane.“ U stvari, već je svitalo: u visinama, nebo se sve više razređivalo i tanjilo kao trošna, sivkasta tkanina.

U samo svitanje, on zastade da predahne. Nije znao ni koliko je već pešačio po mraku i bespuću niti gde je dospao. Ali zato je bio siguran da je dobro učinio što je sišao sa voza i što je na onoj maloj i nepoznatoj železničkoj stanici – dok je stajao sam i izgubljen među šinama, gvozdanim buradima za katran, rasutim i raspalim drvenim sanducima – osetio želju da pobegne u tminu i daljinu, što dalje od ljudi i svega onoga što bi ga, makar i za trenutak, moglo navesti da od bilo koga zatraži utehu ili pomoć! U toj njegovoj želji da odluta daleko i da se odvoji od sveta dok ne poveruje da mu više i ne pripada – nije bilo ni mržnje ni zavisti prema ljudima. Hteo je samo da se spase od svih mogućih poniženja koja inače ne bi mogao izbeći – svejedno da li bi sam vapio za nečijim sažaljenjem ili bio prinuđen da ga prihvati. Ali otisnuvši se u noć, s namerom da u nekoj tišini i pustoši umre sam kao bolesna

i bespomoćna životinja, on je sa svakim korakom nastojao da se privikne na potajnu misao, koje se u prvi mah i uplašio i zastideo, da bi za njega bilo najbolje ako bi smogao dovoljno odvažnosti da sam dignu ruku na sebe. Stojeći sad, umoran i zadihan, u sam osvit dana, mogao je u daljini da nazre neku tamnu šumu, a još dalje i zubate vrhove neke planine, po svemu slične vrhovima njegove Prekornice, u kojoj je još davno, pre tridesetak godina, jedne puste noći, prvi put pomislio na smrt kao na izbavljenje. Naravno, teško je mogao poverovati da se sad, vođen nekim nagonom, opet vratio u tu planinu svog detinjstva, ali je zato bio siguran da će onu davno začetu misao najzad i ostvariti, svejedno da li će se obesiti o neko visoko i usamljeno drvo, ili će se strmoglaviti u kakav bezdan koji ga oduvek čeka, zjapeći tamom i prazninom. Misleći o svemu tome, nije osećao ni strah ni očajanje. Moglo bi se čak reći da je bio spokojan i u svemu izmiren sa sobom: duboko je udisao prohladni vazduh i osluškivao kako u visini, nad njim, pevaju neke nevidljive ptice.

S nogama prekrštenim u travi, sedeli smo ispred šatora, kraj mirišljave vatre od suvih borovih grančica, i doručkovali pržena jaja sa slanim. Jeli smo polako, uživajući u svakom zalogaju. Tek pošto smo progutali i poslednje parčice hleba natopljene mašću, obrisali smo ruke o

vlažnu i meku travu i ustali da osmotrimo okolinu. Predeo koji je, upravo pred našim očima, izranjao iz jutarnje izmaglice, učini nam se po nečemu drukčiji nego prošlog leta. Prema severu se izvijala tamnoljubičasta nit šume, a sasvim dole, na suprotnoj strani ustalasane i modre padine, naziralo se oštro usečeno korito reke. Mi smo stajali između reke i šume, i osvrćući se oko sebe, pokušavali da otkrijemo tu mogućnu i još nevidljivu promenu zbog koje, u prvi mah, nismo mogli da stvarnu sliku tog jednostavnog i već dobro znanog pejzaža – uklopimo u jednu nepomućenu sliku iz našeg sećanja. Te dve slike su se u nečemu zaista razlikovale. Najzad ugledasmo nekog čoveka i shvatismo da je njegovo neobjašnjivo prisustvo poremetilo sklad i čistoću tog pustog kraja na koji smo se već bili svikli. Taj čovek nam je izgledao gotovo nestvaran, kao razlivena, tamna mrlja. Onda nam se učini da je sličan nekom ogromnom insektu. Stajao je neda-leko od nas i po njegovim zaljuljanim ramenima, pre nego što smo uspeli i da se zapitamo kako se tu stvorio, mogli smo zaključiti da se u tom času naglo zaustavio u nekoj sasvim određenoj kretnji ili nameri.

Stajao je začuđen što više nije sam i nije mogao da odvoji pogled od dva nepoznata čoveka čija su ga umašćena lica, ispod smešno okićenih lovačkih

šešira, nemilosrdno podsećala na one ljude iz voza od kojih beše pobjegao, na sve ljude koje nije želio da sretne. Onda je skrenuo pogled ka njihovim nogama, utonulim u travu već prošaranu ljuskama od jaja, smotuljcima novina, praznim konzervama, nagorelim tiganjem. Pored lovačkih pušaka i štapova za pecanje, on opazi i jedan mali tranzistor, koji još ne beše narušio jutarnju tišinu, tako da je mogao da čuje, ili mu se to samo činilo, čak i njihovo ujednačeno disanje. Već je osećao želju da im priđe i zatraži im nešto za jelo, a zatim ih i zamoli da mu pokažu put do prvog voza ili autobusa. To osećanje, koje je poništavalo onu njegovu čvrstu odluku da se suoči sa smrću, bilo je toliko neodoljivo da je bio siguran da će im stvarno i prići ako sebe odmah ne prisili da se okrene i pobjegne. Raspet između te želje i onog što je znao da mora učiniti, on poverova da će zaplakati. Da bi nadvladao tu svoju iznenadnu slabost, brzo je skrenuo pogled prema nebu i, sličan čoveku koji se moli, usredsredio svu svoju pažnju na pepeljaste ptice osute crnim pegicama, koje su svaki čas, kao zavitlane nagorele kamenice, preletole iznad njegove glave i nestajale u ružičastoj visini poput dima. Moglo se čak učiniti i da uživa u tom prizoru. Ali, on je samo prikupljao odlučnost da se okrene.

Dok nas je on jednim neodređenim pogledom odmeravao, ni Jakov ni ja nismo bili u stanju da izustimo nijednu reč, pa čak ni da se setimo bilo čega što je možda trebalo učiniti. Valjda smo očekivali da on prvi prekine zajedničko ćutanje ili nekim gestom pokuša da nam se približi i tako unese bar malo prirodnosti u naš neočekivani susret. Ali on se tada, mimo svih predviđanja, naglo okrenu i, trгнуvši glavom kao zauzdani konj, stuši niz padinu, mrseći svojim dugim i nespretnim koracima visoku travuljinu.

U trenutku kad je potrčao, sunce ga pljusnu po očima i on, gotovo zaslepljen, spotičući se u gustoj i od jutarnje rose još mokroj travi, pomisli da ona dva čoveka verovatno sad gledaju za njim i čude se šta ga je odjednom snašlo.

Posmatrali smo ga ćutke, ne shvatajući šta ga je moglo navesti da tako neuračunljivo prekrši onaj oduvek poštovani običaj da se ljudi u ova-koj pustoši, pri slučajnom susretu, makar i na trenutak pridruže jedni drugima. Ali, nismo se uzbuđivali zbog toga. Nismo došli ovamo da sklappamo kojekakva poznanstva. A naročito nas nije mogao zanimati taj čovek čije lice, u onih nekoliko trenutaka koliko je stajao naspram nas, nismo uspeli čak ni da zapamtimo. Zato smo valjda, gledajući ga s leđa kako se sapliće i nespretno

mlatara dugačkim rukama, bili prema njemu toliko ravnodušni da bismo ga sigurno zauvek i zaboravili da smo se u tom času okrenuli na drugu stranu.

Nije osećao stid što beži. Od kada je pretprošle noći na beogradskoj klinici, mučen nesanicom i dosadom, jedva zabrinut što je zbog bolova u stomaku zadržan na ispitivanju, ušao u praznu lekarsku sobu i pukim slučajem ugledao na neurednom stolu svoju istoriju bolesti, koja mu je sa tri kratke i hladne latinske reči proricala za nekoliko meseci neminovnu smrt – stalno je od nečeg bežao. Istina, više se i ne seća kako mu je bilo u tom času. Možda ništa nije bio u stanju ni da oseti. Ali zna da je, u papučama i pidžami što je otužno zaudarala na znoj i lekove, istrčao u noć i stigao do svog malog stana u Birčaninovoj ulici, gde je, zaključan i sam, gotovo čitavog sledećeg dana pokušavao da iz očiju izbriše sliku svoga tela koje se, u mukama i smradu, lagano raspada. Uzalud se upinjao da zaplače i tako bar suzama zamuti taj užasni prizor. Tek kad se setio svojih mrtvih roditelja, detinjstva i zavičaja – oči su mu se namah prečistile kao da ih je obasjala kakva lekovita svetlost. To ga je valjda i podstaklo da odmah, prvim vozom, krene za Crnu Goru i u njoj potraži utehe i spokojstva. Međutim, dok je putovao kroz neizmernu i ledenu tminu minule noći,

okružen ljudima što su se znojili, jeli i pevali, neočekivano je pojmio da u smrti, koja je već bila njegova jedina izvesnost, mora biti sam, pa je, skupivši snagu i odlučnost, pobjegao od sveta, da bi zatim, u tom divljem kraju, pri malopredašnjem, sasvim slučajnom susretu sa ona dva beznačajna ljudska stvora, konačno shvatio da će, bude li ikad hteo da se, kao pravi čovek, razračuna sa svojom sudbinom, morati prethodno da pobjegne od svega onog što mu je dušu još vezivalo za život! Tako je sad, zamičući niz travnatu padinu, u stvari, pokušavao da pobjegne od samog sebe, sa svakim korakom savlađujući iskušenje da se zaustavi i vrati onoj dvojici neznanaca za koje je bio sklon da pretpostavi da ih je možda čak i neko providenje odredilo da mu nekako olakšaju taj, po svemu sudeći, strašni i poslednji dan. Da bi istrajao u tome, silio se da misli samo na ono drvo što je izraslo za njega i samo na onaj bezdan koji ga je negde, u daljini, čekao!

Odjednom, obuzeti nekim snažnim iskušenjem, obojica pojurismo za njim. Učinili smo to zaista nepredviđeno, ali u isti mah, kao po nekom prećutnom dogovoru. U tom našem, na prvi pogled čudnom postupku, nije bilo nikakve druge pobude osim želje da mu damo do znanja da je glupo i izlišno što beži od nas, kad čak može, ako je u kakvoj nevolji, da nam se obrati

i za pomoć. Namere su nam, dakle, bile poštene. Hteli smo da ga sprečimo da ispadne do kraja jadan i smešan. Samim tim, naravno, želeli smo i da umirimo svoju savest jer nam nimalo nije godila pomisao da smo ga nas dvojica, makar i nehotice, naveli da se tako nedolično ponaša.

A kad se, sasvim slučajno i ne predosećajući ništa, osvrnuo iza sebe, spazio je onu dvojicu kako trče za njim. Pomislio je da su ga oči, nadražene prejakom svetlošću, prevarile i da su dve obične, pokretne senke oživele u ljudske figure. Osvrnuo se zato još jednom da se oslobodi tog mučnog utiska. I trčao je, gotovo iskrenute glave, sve dok se nije uverio da ga ona dva čoveka na izvesnoj udaljenosti zaista prate.

Nismo se usuđivali da mu doviknemo da stane i ne pravi sprdnju ni iz čega, jer smo znali da bi ga naša vika zastrašila: kakav se već neuračunljiv pokazao, mogao bi pomisliti da mu pretimo, ili pokušavamo da ga na taj način prevarimo. Zato smo ga i jurili ćutke, upinjući se da smanjimo rastojanje koje je između nas i njega već iznosilo više od hiljadu metara. Ipak, u jednom trenutku Jakov predloži da odustanemo. „Nek ide s milim bogom”, reče, „šta će nam sve ovo?!” „Čekaj”, usprotivih se ja, „brži smo od njega – uskoro ćemo otkloniti čitav ovaj glupi nesporazum!”

Sadržaj

Usta puna zemlje	5
Smrt gospodina Goluže	79
Beleška o piscu	119

Branimir Šćepanović
USTA PUNA ZEMLJE
SMRT GOSPODINA GOLUŽE

Za izdavača
Dijana Dereta

Lektura i korektura
Spomenka Tripković

Likovno-grafička oprema
Marina Slavković

Prvo DERETINO izdanje

ISBN 978-86-6457-226-2

Tiraž
1000 primeraka

Beograd 2019.

Štampa
ART PRINT MEDIA, Novi Sad

Izdavač / Plasman
DERETA doo
Vladimira Rolovića 94a, 11030 Beograd
tel./faks: 011/ 23 99 077; 23 99 078

www.dereta.rs

Knjižara DERETA
Knez Mihailova 46, tel.: 011/ 26 27 934, 30 33 503

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

821.163.41-31

821.163.41-32

ШЋЕПАНОВИЋ, Бранимир, 1937–

Usta puna zemlje ; Smrt gospodina Goluže / Branimir Šćepanović. – Beograd : Dereta, 2019 (Novi Sad : Art print media). – 123 str. ; 21 cm. – (Biblioteka Savremena srpska književnost / [Dereta])

Tiraž 1.000. – Beleška o piscu: str. 121–123.

ISBN 978-86-19-02432-7

1. Шћепановић, Бранимир: Smrt gospodina Goluže

COBISS.SR-ID 274902540